

Vplyvy na politiku v regióne: Rusko

Stredná a východná Európa po roku 1989 (POLb1116)

Doc. Marek Rybář, PhD.

Stav vzťahov Ruska a regiónu SVE

- Vzťahy medzi Ruskom a regiónom sú jedny z najproblematickejších na svete
- Vzťahy s postsovietskymi štátmi sa pohybujú od zložitých až po katastrofálne
- Od rusko-gruzínskej vojny v roku 2008 až po konflikt s Ukrajinou a anexiou Krymu v roku 2014
- Rozmanitosť vzťahov s regiónom ma svoje historické korene

Nová východná Európa

- “Pohraničné” krajiny ako Ukrajina, Bielorusko a Moldavsko
- Rozdiely medzi nimi, ale majú spoločnú snahu potvrdzovať svoju štátnu nezávislosť
- Väzby, ktoré zahŕňajú nielen Rusko, ale aj ich západných susedov (Poľsko a Rumunsko)
- Opakované pokusy dištancovať sa od Ruska

Nová východná Európa

- Bielorusko – hlboké kultúrne a hospodárske prepojenie s Ruskom
- Lukašenko manévruje medzi Ruskom a EÚ s cieľom získať výhody od oboch
- Moldavsko – Ruskom podporovaný separatizmus Podnesterska bráni efektívnej štátnosti
- Ukrajina je spomedzi týchto krajín najviac vnútorne rozorvaná; silný nacionalizmus zdôrazňuje potrebu obnoviť Ukrajinu, ktorá je kultúrne aj ekonomicky oddelenú od Ruska

Pobaltské štáty

- Estónsko, Litva a Lotyšsko (v EÚ a NATO)
- Súčasť Ruského impéria v 18. storočí, nezávislosť v rokoch 1918-1940
- Pakt Molotov-Ribbentrop, začlenenie do Sovietskeho zväzu v 1940
- Zničenie starých vládnych tried, masové deportácie a prílev ruských vojenských a priemyselných osadníkov

Pobaltské štáty

- Litva vyhlásila nezávislosť v marci 1990, po nej nasledovali zvyšné dve krajiny
- Malú časť obyvateľov tvoria Rusi a Poliaci, Litva vyhlásila, že všetci rezidenti s trvalým pobytom v republike automaticky získali občianstvo
- V Estónsku a Lotyšsku s výraznejším podielom ruskojazyčného obyvateľstva získali automatické občianstvo len tí, ktorí dokázali dokumentovať pôvod svojich predkov žijúcich v medzivojnových nezávislých republikách
- Zložité procedúry na získanie občianstva (jazykové testy)

Juhovýchodná Európa

- Región, kde sa Rusko prvýkrát dostalo do kofrontácie so Západom v súvislosti s konfliktmi v Bosne a Kosove
- Bombardovanie Srbska silami NATO v roku 1999 a uznanie nezávislosti Kosova v roku 2008
- Tradiční ruskí spojenci Srbsko a Bulharsko, v poslednom čase napätějšíe vzťahy
- Bilaterálne vzťahy s Rumunskom sú dlhodobo komplikované

Vyšehradské krajiny

- Poľsko je konzistentne najviac nepriateľsky naladené voči Rusku
- Havária lietadla poľských vzdušných síl pri Smolensku v apríli 2010, pri ktorej zahynuli všetci ľudia na palube vrátane prezidenta L. Kaczyňského, pridala napätie do poľsko-ruských vzťahov
- Maďarsko sa vydalo vlastnou cestou, spochybnenie mnohých politík a postojov EÚ
- Zmiešané signály od popredných politikov a vládnych predstaviteľov Českej republiky a Slovenska

Ekonomické otázky

- Stredná a východná Európa zostáva ekonomicky veľmi úzko spätá s Ruskom:
- Pobaltské štáty a stredná Európa sú závislé na dodávkach ruského plynu
- Poľsko je závislé z 53%, zatiaľ čo napr. Rumunsko je takmer úplne sebestačné
- Pokusy o zníženie závislosti diverzifikáciou dodávok, od roku 2014 snahy o vytvorenie energetickej únie v EÚ

Konkurenčné integračné projekty

- Kľúčovým faktorom formujúcim ruskú angažovanosť v regióne sú protichodné snahy o regionálnu integráciu, založené na odlišných organizáciách:
- EÚ a jej ambície v oblasti Širšej Európy vs. rôzne formy euroázijskej integrácie
- angažovanosť EÚ založená na kondicionalite, ruské integračné projekty zdôrazňujú štátnu suverenitu a rozmanitosť ciest smerom k modernizácii

Konkurenčné integračné projekty

- Východné partnerstvo EÚ od roku 2009
- Reakcia Ruska, ktorá nakoniec nadobudla násilnú podobu po zosadení ukrajinského prezidenta Janukovyča v roku 2014
- V roku 2007 Rusko, Bielorusko a Kazachstan oznámil vytvorenie colnej úni (CU) v rámci Eurázijského hospodárskeho spoločenstva
- V roku 2015 sa tieto iniciatívy zlúčili do Eurázijskej hospodárskej únie

Bezpečnostné otázky

- Obdobie od konca Studenej vojny ako obrovská bezpečnostná dilema vo vzťahoch Ruska a regiónu SVE
- Západné inštitúcie po roku 1989 vyvíjali úsilie o začlenenie Ruska do rozširujúceho sa Atlantického spoločenstva
- Rusko tomu bolo spočiatku naklonené, ale
- kvôli svojim záujmom v Eurázii a globálnym ambíciám sa nechcelo stať súčasťou poriadku, ktorý nevytváralo a nekontrolovalo

Bezpečnostné otázky

- Rozširovanie NATO na východ a príslub členstva Gruzínsku a Ukrajine boli v Rusku vnímané ako eskalujúca hrozba s dlhodobými dôsledkami
- Rusko-gruzínska vojna v roku 2008 bola prvou vojnou namierenou proti rozširovaniu NATO a táto deštruktívna dynamika vyvrcholila v ukrajinskej kríze

Bezpečnostné otázky

- Ruský alternatívny bezpečnostný systém: Taškentská zmluva o kolektívnej bezpečnosti (CST)
- Dohody z roku 1992, ktoré sa v roku 1999 transformovali na Organizáciu zmluvy o kolektívnej bezpečnosti (CSTO)
- CSTO v tom čase združovala Arménsko, Bielorusko, Rusko, Kirgizsko, Kazachstan a Tadžikistan, pričom Uzbekistan sa k nej pravidelne pripájal a odchádzal z nej

Ruský režim pod Putinovým vedením

- postupne sa rozvinul do plne autoritárskeho režimu
- Putin oslabil inštitúcie, aby ho nemohli obmedzovať
- To zároveň znamená, že sa nemôže spoliehať na to, že zabezpečia hospodársky rast, vyriešia sociálne konflikty alebo dokonca uľahčia pokojný odchod z funkcie
- Putin čelí dvojitej hrozbe: prevratu zo strany elít v jeho okolí aj hrozbe ľudových nepokojov “zdola”

Personalistické autokracie

- Moc nad dôležitými personálnymi alebo politickými rozhodnutiami má vždy jedna osoba na vrchole
- Vyššia miera korupcie ako v autokraciách s jednou stranou alebo vojenských diktatúrach, pomalší hospodársky rast a menej stabilné a neprevídateľné politiky (policies)
- Vládcovia personalistických autokracií disponujú spoločným súborom nástrojov a možností:

Personalistické autokracie

- Protizápadné nálady na mobilizáciu svojej podpornej základne
- Deformácia hospodárstva v prospech svojich kumpánov
- Útoky na politických oponentov prostredníctvom vlastného upraveného právneho systému
- Rozširovanie výkonnej moci na úkor iných inštitúcií
- Personalistickí autokrati, ktorí stratili moc, spravidla skončili v exile, vo väzení alebo mŕtvi

Vládnutie bez spoľahlivých inštitúcií

- Podkopávaním politických inštitúcií, ktoré obmedzujú výkonnú moc, Putin znížil predvídateľnosť polície a tak zvýšil i potenciálnu zraniteľnosť elít
- Spolieha sa na (klesajúcu) osobnú popularitu
- Musí delegovať niektoré rozhodovacie právomoci na pomáhačov na nižšej úrovni riadenia
- Keďže ruské inštitúcie sú slabé, Putin musí spolupracovať aj s vplyvnými podnikateľmi/oligarchami

Domáce dilemy

- Dve hlavné hrozby autokratovi: prevrat zo strany elít a protesty verejnosti
- V prvej dekáde Putinovej vlády neboli tieto dilemy tak zjavné kvôli vysokým cenám nerastných surovín, ktoré Rusko vyváža
- V dôsledku ekonomických problémov sa Putin musí rozhodovať medzi odmeňovaním svojich podporovateľov a reformov hospodárstva
- Protesty v rokoch 2020/21 na podporu Navalného boli motivované ako nespokojnosťou s hospodárskou situáciou, tak nesúhlasom s Putinovou politikou

Zahraničnopolitické dilemy

- Policies potrebné na generovanie ekonomickej dynamiky (otvorenie hospodárstva zahraničnému obchodu, zníženie korupcie, posilnenie právneho štátu, zvýšenie hospodárskej súťaže a prilákanie zahraničných investícií) by sa nedali zosúladiť s asertívnou zahraničnou politikou
- Tá priniesla výhody hlavne ľuďom v bezpečnostnom aparáte a firmám v tých odvetviach, ktoré profitujú z nízkej miery zahraničnej konkurenice

Zahraničnopolitické dilemy

- Konfrontačná politika voči Západu vrátila Rusko späť do veľmocenskej hry ako globálnu mocnosť
- Ale takisto zabránila veľmi potrebným hospodárskym reformám, ktoré by posilnili Ruské postavenie v dlhodobom merítku
- Neuspokojila ani ruských obyvateľov, ktorým viac záleží na ich životnej úrovni ako na veľmocenskom postavení ich krajiny

Sankcie a represie

- Sankcie USA a EÚ spomalili ruské hospodárstvo, odradili zahraničných investorov a obmedzili dostupnosť zahraničných technológií a ich financovania
- Autokratické režimy, ktoré sa uchylujú k represiam, sa na ňu obvykle spoliehajú čoraz viac
- Represie zvyčajne predlžujú práve tie problémy, pre ktoré opozícia voči režimu vznikla